

Alfabet języka plastycznego i muzycznego

Horyzonty polonistyki

Poszukując odpowiedniego języka analiz humanistycznych w dziedzinie malarstwa i muzyki, poszukujemy złozonego środka pomiędzy akademicką poprawnością a tradycją pięknego eseju o sztuce.

zestło zadajemy sobie pytanie, ile słownictwa z kręgu specjalistycznego przeznosić na lekcje języka polskiego?

Może poprzestać na rozbudowaniu języka emocji i wrażeń? Nie jest to droga łatwa i wy-

maga od polonisty odpowiedniego przygotowa-
nia. Niezbędna staje się więc choć szkicowa-
znajomość materii malarskiej (której opis znaj-
dziemy w wielu współczesnych poradnikach¹).
Nie jest konieczna umiejętność czytania nut,
obcujemy bowiem z gotowymi wykonaniami
muzycznymi. Możemy jednak uznać, że este-
tyczne przeżywanie dzieła sztuki związane z za-
sadą empatii, odczuwaniem i smakowaniem,
oparte jedynie na intuicji kończy się wraz z roz-
wojem sztuki nowoczesnej, która wymaga od
odbiorcy intelektualnej analizy.

Aby sprostać tym wyzwaniom, formułuje-
my poniżej nasz alfabet języka plastycznego
i muzycznego, tym bardziej, że coraz częściej
polonisci wypowiadają się w tych dziedzinach
i nie zawsze robią to w sposób kompetentny.
Do takiego wniosku prowadzi nas obserwacja
wskazówek na temat czytania obrazu zawarte
w najnowszych podręcznikach². Pragniemy
odwołać się do polskiej szkoły mówienia
o sztuce, w której ulokować należy wzorcowe
eseje Zbigniewa Herberta, popularyzatorstwo
Andrzeja Osęki³, także wypowiedzi M. Po-
przeczki⁴, która ostrzega zresztą polonistów
przed zbyt dużą pewnością siebie w dziedzinie
mówienia o sztuce:

Cenie tak zwaną interdyscyplinarność, ale sama nie
mam odwagi wkraczania na obcy teren. (...) Kiedy
czytam święty tekst literaturoznawczy, w którym na-
głe pojawia się odniesienie do sztuk plastycznych, je-

[W.W.]

nuze, tłum. z włoskiego He-
tswana 1982).
dział nacisk na to, jak rzecz-
aką techniką. Dopiero gdy
ze podejście do portretu,
torstwo ujęć, które dla nas
znów szczególnie) takimi
usza (w *Portrecie mężczyzny*
nie).
dzic, czy pytania, na które
a badacz *Zasubin*, nie za-
na tyle, by zechcieli sami
owiedz. Pomysł „zadawania
przez widza bywa także dy-
delkiej pokazuje, że w czy-
rozkami” zarówno w myśle-
jak i w poszukiwaniu for-
n w danej dziedzinie sztuki.
by wskazać paralele literac-
(opis) w tekście średnio-
nowym (np. *Pieśń o Rolandzie* - opis króla Francji, piesz-
ma i in. i opisy z *Dekamerona*
by odpowiedzieć, jakimi
żegnio (i czy osiągnięto?)
perspektyw: „człowiek
wata” na „człowiek w ziem-

¹ Wkracza-
nie do kompletnie odmiennych dziedzin wiedzy za-
wsze stwarza niebezpieczeństwo kompromitujące
ignorancji, a jednocześnie pretensjonalności.⁵

² W sferze interpretacji muzyki możemy
uwzględnić pisarstwo Jerzego Waldorffa i Ste-
fana Kisielewskiego, a także świetnie napisa-
ny podręcznik dla szkół średnich D. Gwizda-
lanki.

³ Zanim przystąpimy do kreślenia zapowie-
dzonego alfabetu, jeszcze dwie czynności
o charakterze porządkującym. Jedną to zesta-

⁴ Wśród takich syntetycznych opracowa-
nia polecić można następujące obcojęzyczne publi-
kacje: J. Welton, *Patrzę na malarstwo. Podstawowy
przewodnik do zrozumienia obrazów i ich kompozycji*,
tłum. B. Hrycak i A. Rojłowska, Wrocław 1998;
A. Gair, *Podręcznik artysty. Rysunek i malarstwo*,
Materiały i techniki, tłum. i oprac. naukowe
J. Arszyska, M. Träger, Warszawa 1997.
⁵ B. Drabarek, J. Rowińska, A. Stachowicz,
Szkola analizy tekstów kultury, s. 171; te wskazówki
powtórzyła w swym poradniku dla nauczyciela
szkoły zawodowej E. Nowosielska, *Pomóż
zrozumieć świat*, s. 113-114.
⁶ Zob. A. Osęka, *Spójrzcie na sztukę*, Warszawa
1987.

⁷ Autorka wielu cennych pozycji, m.in.: *Czas
wyobraźni. O sposobach opowiadania w malarstwie
polskim XIX wieku* (1986); *O złej sztuce* (1998);
Pochwała malarstwa. Studia z historii i teorii sztuki
(2001).
⁸ M. Popprzecka, *op. cit.*, s. 7.
⁹ D. Gwizdałanka, *Muzyka. Podręcznik dla szkół
średnich*, Warszawa 1997.

wienie podstawowych analogii pomiędzy literaturą, malarstwem i muzyką, które zilustruje poniższa tabela; druga to analogie w języku analiz i interpretacji różnych tekstów kultury, w którym już od dawna panuje rodzaj pojęciowej wspólnoty sztuk.

Zgromadzone punkty to jedynie sztućcy schemat, który nie zawsze można w pełni wykorzystać, stopień realizacji zależy od typu analizowanego utworu i poziomu zespołu klasowego, w którym przeprowadzimy ćwiczenia z zakresu wspólnoty sztuk. Radzimy jednak odejść w toku wstępnej analizy od kontekstu kulturowego, ponieważ polecenia, by dobrać szczegóły biografii artysty pod kątem utworu, umieścić utwór w dorobku twórcy lub określić nurt artystyczny, do którego utwor przynależy, są dla ucznia niewykonalne i nawiązują do złej tradycji dydaktycznej. Na tego typu wnioski można pozwolić sobie wtedy, gdy wzbudziwszy zainteresowanie ucznia, skłonimy go do poszerzenia wiedzy; na razie popracujmy nad rozwojem jego wyobraźni i wrażliwości!

Alfabet języka plastycznego

METRYCZKA OBRAZU (zapoznaj się z właściwym formatem obrazu i miejscem jego przechowywania, zbadaj kształt obrazu i technikę zastosowaną przez malarza).

TEMAT (potraktuj tytuł jako klucz do rozumienia obrazu, określ rodzaj malarstwa (zob. tabela wyżej), opisz postaci, przedmioty, sceny przedstawione na obrazie, odczytaj zastosowane alegorie, zadecyduj, jakie jest przesłanie obrazu: dekoracyjne, moralizatorskie, metaforyczne, ilustracyjne, prowokacyjne).

KOLOR (przyjrzyj się kolorystyce obrazu, określ rodzaj i znaczenie zastosowanych barw, zastosuj odpowiednie określenia: barwy ostre, kontrastowe lub przygaszone i stonowane, „ciepłe”, „zimne” lub neutralne, tonacja barw jasna, ciemna lub pośrednia).

światłem a cieniem oraz wpływ światła na kolor; zastosuj odpowiednie określenia: zdecydowany lub stonowany kontrast – światłocienie, głębokie cienie, zimne cienie, obraz rozświetlony, obraz o walorach ciemnych).

LINIA (zbadaj charakter linii zastosowanej przez malarza i jej znaczenie dla przekazywanych treści; zdecyduj, czy podkreśla kontury przedmiotów, czy ma charakter dekoracyjny, czy jest to linia secesyjna – falista, finczylna i delikatna).

FAKTURA (gdy będzie taka możliwość, oceń, nie dotykając, charakter powierzchni obrazu, odpowiedz, jak dopowiada ona przesłanie obrazu; zastosuj następujące określenia: faktura matowa lub błyszcząca (zaletnie od rodzaju zastosowanego werniksu), gładka lub chropawa, szorstka, z wyraznymi spłakaniami – krakelury, impastowa lub płaska).

KOMPOZYCJA (zanalizuj kompozycję obrazu, zadecyduj, czy jest ona „bezośrodkowa”, czy stanowi układ z dominantą i jakie ma to znaczenie dla całości obrazu; spróbuj wyodrębnić na obrazie linie układające się w malarckie rytmy; zaobserwuj, jaki charakter malarckie linie kompozycyjne obrazu: pionowe, poziome czy ukośne; jak układają się ciężary na obrazie; w dalszej charakterystyce uwzględnij następujące określenia: kompozycja statyczna lub dynamiczna, otwarta lub zamknięta, symetryczna lub asymetryczna).

PRZESTRZEN – PERSPEKTYWA (zwróć uwagę na rodzaj zastosowanej perspektywy, zadecyduj, czy jest to perspektywa zbieżna – linearna, egipska – płaska, średniowieczna – hierarchiczna, „zabia”, kubistyczna – wielowymiarowa, poetycka; wyznacz plany w omawianym obrazie, zanalizuj, jakie są relacje pomiędzy detałem, postacią a tłem obrazu).

Alfabet języka muzycznego

PODSTAWOWE DANE (odczytaj tytuł utworu, czy zawiera jakies wskazówki dla słuchacza, sprawdź, z jakim gatunkiem muzycznym obcuje w czasie słuchania; odczytaj informację na temat tonacji i numeracji (opus)

Horyzonty polonistyk

LITERATURA, MALARSTWO I MUZYKA – PODSTAWOWE ANALOGIE

[illegible]

mi określił charakter utworu: pełen energii, dynamiczny, spokojny, wizyjny; co pełnił rolę szpialnową rolę w utworze: rytm, melodia, barwa dźwięku; czy utwór budzi w słuchacza skojarzenia pozamuzyczne: obrazy, folklor, filozofia, historia, literatura, epoka).

utworu; zapoznaj się z wykonawcami i okolicznościami nagrania).

TEMAT (określi typ wystuchanej muzyki, czy jest to muzyka poważna czy rozrywkowa, klasyczna czy rock, pop, techno, disco, folklor, muzyka medytacyjna, religijna, symbolizująca uczucia i wartości, programowa – będąca zapiskiem treści pozamuzycznych; kilkanaście słów-

W E DANE (odczytaj tytuł
na jakies wskazowki dla stu-
ż jakim gatunkiem muzycz-
nie stuchania; odczytaj in-
i numeracji) (opus)

Түзүүчү

... (zanalizuj kompozycję ... czy jest ona „bezośrodko-
kład z dominantą i jakie ma
właściwości obrazu; spróbuj wy-
kazać linie układające się w ma-
serwisy, jaki charakter ma-
kompozycyjne obrazu; piono-
ukosny; jak rozkładają się
w dalszej charakterystyce
ujące określenia: kompozy-
dynamiczna, otwarta lub za-
zyczna lub asymetryczna).

... charakter linii zastosowa-
nej znaczenie dla przekazy-
czyj, czy podkreśla kontu-
ry ma charakter dekoracyj-
secesyjna – fallista, liney-
ny będzie taka możliwość,
ści, charakter powierzeni-
jak dopowiada ona prze-
noszą następujące określe-
wa lub blizszą (zaletnie
wanego werniksu), gładka
ska, z wyrażeniami spékania-

rze i jakie odczucia, wrzenia wywołują w słuchacz; jaką rolę pełni orkiestra w utworze; jest rodzajem harmonicznego dopełnienia, skocznego akompaniamentu, ulotnego tła dźwiękowego; jakie są relacje między instrumentami, czy wchodzi ze sobą w dialog, czy niektóre grają także solo, czy instrument solo wywołuje w słuchaczu jakieś liryczne emocje i jakie, czy w całym utworze jest stała ob-sada wykonawców).

RODZAJ MUZYCZNY (ZWIAZKI ZE SLOWEM, OBRAZEM I FILMEM) (określi zastosowany przez kompozytora rodzaj muzyczny, czy jest to forma rozbudowana, czy miniatura; czy jest to muzyka zintegrowana z inną dziedziną sztuki – teatrem, literaturą, malarstwem, filmem; jak w tańcu gest może odpowiadać muzykę; czy w utworze wokalem instrument wyraża towarzyszący śpiewakowi, czy ma partię samodzielniejszą; jakie jest zwiążek muzyki z tekstem, czy muzyka pogłębia nastój uczuciowy tekstu, czy wnika w sło-wo i możemy obserwować zjednoczenie tych dwóch warstw; jakie wyobrażenia wizualne przywołuje utwór, jaką wizję muzyka wywołuje w słuchacz; zaplanuj fabułę filmu, którego ilustracją mógłby być wysłuchany utwór muzyczny; czy jest to „muzyka w kadrze”, którą słyszą również bohaterowie filmu, czy jest muzyką stylizacją odgłosów środowiska akustycznego, w którym odbywa się akcja filmu; określi funkcję muzyki w filmie: czy tworzy iluzję przestrzeni, czy przywołuje czas historyczny – za pomocą autentycznej muzyki dawnej epoki lub muzyki stylizowanej; czy główny temat muzyczny filmu podkreśla przemiany emocjonalne akcji lub komentuje stany duchowe i przeżycia bohaterów).

FORMA (ocen, na ile kompozycja utworu jest harmonijna lub pełna dysonansów, czy można podzielić utwór na części; zaobserwuj,

czy istnieje wyraźny podział między częściami utworu określi, jaki jest rozkład napięć w utworze).

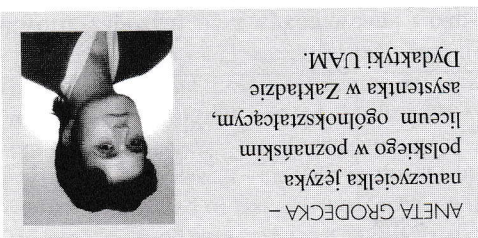
WYRAZ I CHARAKTER (zadekduj, czy utwór ma nastój: liryczny, dramatyczny, smutny czy radosny; czy jest w wyrazie spon-taniczny, emocjonalny, surowy, popisowy, powściągliwy, skupiony; przypomina dialog czy monolog, jakie są zmiany nastroju: nagłe czy stopniowe).

LINIA MELODYCZNA (ocen linię me-

lodyczną utworu, decydując, czy jest: wyrazi-sta, kapryśna, długa, krótka, płynna, poszar-pana, klarowna i pogodna, instrumentalna, wirtuozowska; czy melodia zmienia się, czy posuwa się krokami, skokami).

RYTM I TEMPO (scharakteryzuj rytm utworu, czy jest: miarowy, regularny, swo-bodny, kapryśny, prosty, złożony, ostry, agre-sywny; czy polega na powtarzaniu pewnych formuł; jakie jest tempo utworu: wolne, szybkie, umiarkowane, majestatyczne, stałe, zmienne).

KOLORYSTYKA DZWIĘKOWA (ocen występujący w utworze rodzaj brzmienia: czy jest to brzmienie jasne, pogodzone, ciemne, p-nure, gęste, rozrzedzone; określi, czy jest to brzmienie spójne, czy może słyszeć brzmienie poszczególne instrumentów; zbadać, jaka jest dynamika utworu: zmienna, stała, mało lub bardzo zróżnicowana).

ANETA GRODECKA –
nauczycielka języka
polskiego w poznańskim
liceum ogólnokształcącym,
Dydaktyki UAM.